

Svetová vojna

Dňa 26. júla 1914 sa vyhlásila mobilizácia, starosta obce dostal vyhlášky na vylepenie a rozkaz aby všetko bolo dľa nariadenia prevedené. Po vyhlásení nastal v obci značný rozruch. Všetci vojaci museli hneď nastúpiť vojenskú službu. Starosta obce si prečítal mobilizačné inštrukcie a všetko presne dľa ne zariadil. V inštrukciách bolo podrobne uvedené ako sa má mobilizácia v obci vyhlásiť, koľko má byť ustanovených vodičov koní, pripravených povozov i s obručami a nepremokavou plachtou, ktoré obce na rozkaz ihneď má dodať. Tým, ktorých volaly mobilizačné vyhlášky vľhly oči lebo priniesli ťažké rozlúčenie mnohým rodinám s drahými otcami, synmi, bratmi, mnohými navždy.

Z počiatku sa myslelo, že to strašenie so zbraňami skončí len neškodnou prechádzkou k srbským hraniciam. V roku 1908 – 1912, boli pri nepokojoch na Balkáne prevádzané čiastočné mobilizácie a tu vždy vrátili sa povolani domov. Bol teda skoro každý presvedčený, že sa o krátky čas vráti. Všeobecne sa myslelo, že pri pokročilej válečnej technike a srazení stotisícových armád, padne rozhodnutie v niekoľkých mesiacoch, keď nie v týždňoch.

Dňa 26. júla 1914 bola vyhlásená čiastočná mobilizácia. Dňa 31. júla 1914 všeobecná mobilizácia. Domobranci v niekoľkých dňoch nastúpili ťažkú vojenskú službu. Kto odporoval bol predvedený četníctvom. Odporu zriedka kto sa dopustil. Každý šiel konať ťažkú povinnosť. Keď prvý záložníci rukovali k svojím plukom, mnohí verili, že mobilizácia nepôjde hladko. Válečný stroj cieľavedomou organizáciou a prísnu kázňou pracoval hneď od začiatku bezvadne. Vojaci prvej výzvy poslušne a tupej oddanosťou nastupovali vojenskú službu a tí druhí boli radi, že na nich ešte nedošiel rad. Dňa 2. augusta 1914 museli všetci majitelia koní predviesť svoje kone k odvodu. Tie najlepšie im boli zrekvirované a odvedené k vojsku. Pohľad na huf koní o ktorých sa vedelo, že všetky zahynú bol tiesnivý.

Domobranci

Zranení, nemocní, zajatí, padlí spôsobili v radoch bojovníkov značné straty. Ukazalo sa, že vojna potrvá ešte dlho, bolo nutne doplňovať ľudský materiál a preto na podzim prvého roku vojny nariadené boli odvody všetkých mužov, ktorí predtým vojakmi neboli. Pri týchto odvodoch, ktoré sa striedaly od r. 1914 – 1918 bývalí nevojaci 18 – 42 roční. Schopnejší boli odvádzaní a po krátkom, 6 týždňov trvajúcim výcviku posielaní na front.

Vyživovací príspevok

Manželky vojakov nakoľko výživa rodiny závisela od zárobku hlavy rodiny, taktiež nemajetní rodičia dostávali od berného úradu vyživovacie príspevky, 85 halierov denne, v nájme 127.5 halierov, detí mladšie než 8-ročné polovicu. Vyživovací príspevok ktorý vyplácal štát ženám, deťom vojakov umožňoval im slušný život. Bárs ktorá žena, ktorej muž bol zvyklý utrácať mzdu v pití v kartách ocitla sa po jeho

odchode do vojny v pomeroch o akých sa jej nikdy nesnívalo. Taká ovšem nežiadala si nič iného než aby vojna hodne dlho trvala.

Nedostatok drobných

Na začiatku vojny zmizli z obehu zlaté peniaze, do konca roku 1914 strieborné, stiahnuté boli niklové a bronzové. Veľký nedostatok drobných peňazí nahradení bol vydaním veľkého množstva papierových jedno a dvojkorún. Tiež sa začalo razením 20 a 20 halienkov zo železa.

Nedostatok

Nasledovali všetky sprievodné zjavy vojny. Od roku 1916 nastal nedostatok potravín. Zdražovali sa potraviny a iné denné potreby napriek nariadeniam úradov. Zdražovanie stúpalo rýchle až do konca vojny. Obchodníci pochopili, že pre nich nastali dobré časy, že budú môcť vypredať staré zásoby, ktoré celé roky ležali v skladištiach. Ich rukami prechádzala spústa peňazí.

Nastali ukrutné rekvirácie obilia a dobytky, zásoby sa vyčerpali, nastala núdza o potraviny. Obyvateľstvo veľmi trpelo drahotou potravín, ktoré ťažko dostávalo. Mešťania chodievali na vonkov potraviny sháňať. V tej dobe sa zrodilo keťasovanie s potravinami zásluhou poľských židov, čo zastaviť neboli v stave ani súdy ani úrady pre znemožnenie úžery. Nastalo túlanie hladujúcich za potravinami a často ťažko nadobudnutá provizácia na nádraží bola zbavená.

Štát rekviroval obilie, zemiaky, lúšteniny, mak, seno, slamu, vlnu, uhlie a dobytok. Ľudia si všetko kupovali na lístky vydávané chlebovými komisiami (učiteľstvom). Boli chlebenky, múčonky, cukrovky, mastenky, mydlenky, tabačenky, solenky, kávenky, ulenky a iné. Na počiatku r.1918 ukázaly sa lístky aj na topánky, ktoré sa dostali drevenými podrážkami za 100 Kč, trochu lepšie za 200 Kč. Obilie mlelo sa na mlecie výkazy, dle dosť sa zomlelo aj bez nich. V mlynoch bývali prísne prehliadky, pri ktorých obilie nekryté mlacímí výkazmi bolo bez náhrady zbavené, zhabané. Roľníci boli podriadení vojenským prehliadkam. Konaly sa rekvirácie za asistencie četníctva a vojakov s nasadenými bodákmi. Prehliadli každý kút. Za rekvirované obilie málo platili. Pod rukou predané obilie malo väčšiu cenu. Gazdovia nesmeli obilie, zemiaky, nikomu predávať. Úroda bola štátom zabavená. Len príbuzným a známym potajomky predávali. Zo štátneho prídela múky do ktorej bola pridávaná múka z bôbu a gaštanov nikto nemohol byť živý. S prídedom múky vystačil len ten, kto sa mohol najesť mäsa. Mäsa bolo tiež nedostatok a bolo veľmi drahé. Gazdovia napriek prísny predpisom rekviračným predávali tým čo nič nemali. Boli i takí, ktorí domácim ničoho nenechali. Rôzni keťasi platili im za obilie vysoké ceny a ich neprezradili. Takto získané obilie skúpili mlynári a potom múku draho predali za 8 – 10 – 12 korún. Mali ohromný odbyt. Nashromaždili si mnohí mlynári veľký majetok, čo sa skoro javilo v prepychu a nákladných stavbách.

V roku 1915 bol prevedení súpis osevných plôch, súpisy zásob. Kto mal niečo ten si to dobre ukryl. V roku 1916 – 1918 bola už veľká núdza o všetko. S ukryvaním

potravín pri prehliadkach bolo hodne práce. Prevedený bol i súpis dobytku, slamy, sena, zásob múky, cukru, zemiakov, masti, mosadzných i cinových predmetov. V roku 1915 bolo zakazané pečenie zemlí a rôžkov. V roku 1917 zavedené boli tri bezmäse dni v týždni, lebo rekviráciami počet dobytku klesol. Nastal i nedostatok mlieka. Nebolo možné dostať petrolej, uhlie, cukor a múky. Ryže a kávu vôbec alebo len za prehnajúcu cenu. Mýdla bolo málo. Všade panovala bieda a hlad. Rozmohlo sa mletie domácimi mlynčekami. Svietenie acetylenom z karbidu. I pre fajčiarov nastaly zlé časy. Štát prideloval málo tabaku. V obci s cigaretami statočne keťasovali za drahé peniaze. V trafikách vyzeralo ani po vyhorení. Akoby aj nie keď sa celé kolesá tabaku odkotúla do mlyna alebo niekde do gazdovstva. Fajčiari, keď aj lístky na tabák mali, nedostali nič. V tabáku bolo hodne lístia bukového, otrúsky zo sena, čo veru nebolo dobré na fajčenie. Niektorí fajčiari pestovali si tabák doma. Doma pestovaný tabák nebol dobre vymorený, poskytol zlé fajčivo. Dva balíky tabáku a niekoľko cigariet na 7–14 dni, nemôhli fajčiarom biedu zahnať. Jedine baníci dostávali pravidelný prídel, 8 balíčkov mesačne.

Okrem potravín schovávané boli i predmety cinové, medené, mosadzné a predmety z iného kovu. V decembri spísané boli i hromozvody, medené droty, mosadzné klúčiky, závesy. V mestách čakali ľudia v dlhých radoch za pokrmom. Prichádzali do dedín, núkali za pokrm nie len peniaze, ale tabák, karbid, prádlo, šatstvo, šperky a iné. Medzi roľníkmi našlo sa hodne dobrákov, ktorí sľutovali sa nad trpiacimi. Boli ale aj kamennosrdci, ktorí nečinili rozdiel medzi bohatým kaťasom a chudákom. Predávali obom rovnako draho a len za strieborné a zlaté mince alebo za šaty, prádlo, šperky a iné potreby, ktorých hodnota v nedostatku stúpala.

V roku 1916–1917 prichádzali na rolia a ťahali zemiaky, stá a stá koreňov bolo do rána vytiahnutých, zničených. Majitelia rolí vykopávali zemiaky predčasne, tie ale v pivniciach zhnily. Polia boli často spustošené, takže už v auguste musely byť strážené. Nariadené bolo, že okrem majiteľa rolí po 8–mej hod. večer nikto nesmie do poľa, ani to nepomohlo.

V roku 1916–1918 bolo na strniskách plno sberáčov klás. Ľudia obilie šrotovali doma, zo šrotu sa pieklo čierne pečivo. V roku 1916 byly mlyny rayonované t.j. obce smely mleť len v určitom mlyne. Len po prevrate bolo dovolené mleť kdekoľvek, stále na mlecie výkazy, ale predsa dostatočné množstvo obilia. V roku 1915 bola denná kvota múky 200 gr., pracujúci 300 gr., samozásobitelia 300gr. Počas žní 1918, počítané bolo roľníkom 366 gr, denne. Od marca 1919 12 kg. mesačne a od augusta 25 kg.

Koňom sa určovala dávka denne 1.kg. ovsa, roľníci krmili dľa svojho nedbajúc príkazu. Školským deťom a učiteľom prikázané bolo sbierať a súšiť černicové a jahodové lístie vojakom na čaj, sbierať a súšiť žihlavu (pokryvu) na výrobu látok. Sbierať staré kovy, šatstvo, gumu atď.

Bol zavedený cez tri roky od apríla do augusta letný čas, kedy bolo poludnie o 11–tej. Letným časom sa riadili úrady, dráhy. Vonkov pracoval dľa starého času.

Počas války upisovali sa válečné pôžičky, ktorých bolo osem. K upisovaniu válečných pôžičiek boli vyzvaní ľudia, zvlášť tí, ktorí boli od vojny oslobodení. Niektorí ich menšou stratou včas predali. Po prevrate tieto stali sa temer bezcennými. Ceny

životných potrieb ku konci války netúšene sa vydvihli. Často sa menily. U každého majiteľa boli iné.

Vojenné hrôzy na frontách nemožno vyjadriť. V zákopoch kopili sa mrtvoly až na 2 metre. Vzduchom hvízдали šrapnely, granáty. Rozrývali pôdu, ničili dediny, mestá, pustošili lesy a obracaly celé krajiny v púšť. Pancierové tanky neznajúc prekážok vnikali do zákop a šírili smrť. Mladí ľudia, otcovia rodín umierali. Smútok, bieda, ticho a smrť panovala všade. Civilné obyvateľstvo starci, ženy a deti treli biedu a strachovali sa o životy svojich milých na frontách. Žilo sa pre okamžik. Zavládla ľahostajnosť k biede a utrpeniu druhých. Vojna rozpútala vír vášní, nerešpektovala neporušiteľnosť manželského sväzku. Naplnila ľudskú spoločnosť heslami – užiť dňa, užiť každý okamžik. Vernosť manželiek často zlyhala. Krádeže, žobranie, zločinnosť vzrastali netúšenou mierou. Ľudské srdcia otupely po toľkých bolestiach.

Dňa 28.októbra 1918 padly putá tisíc-ročnej poroby nášho národa. Po temnej noci, nastal deň slobody. Vzplanulo ohromné nadšenie, vyjadrované jasným spevom národných piesní a s bratrovaním. Z bojištia sa vracali vojaci domov. Po veľkých utrpeniach a dlhoročnej neprítomnosti boli radostne uvítaní s rodinou a známymi. Mnohí sa viac nevrátili. Spia svoj večný sen v neznámych krajoch, hrobch. Najpozdejšie sa vracaly legie, legionári italskí, francúzskí a ruskí.

Chrípka

V r.1918 zúrila v obci chrípka – epidemická nemoc, ktorá sa šírila zo Španielska do Európy, preto ju nazvali aj španielskou. Touto nemocou onemocnelo a umrelo veľké množstvo ľudí. Nemoc sa javila ako silná influenza, kto sa vedel vypoťiť bol zachránený, kto ale nie, dostal silnú horúčku, zapálenie pľúc a umrel.

Štátny prevrat vJaklovciach

Priebeh štátneho prevratu v Jaklovciach podávam podľa zprávy súčasníka toho Jána Eliaša, spr.uč. v Kojšove, službou pridelený na školský inšpektorát II. V Košiciach.

Zpráva o prevrate a o rozpadnutí cisárstva Rakusko-Uhorského a o utvorení republiky Československej v mesiaci oktobri roku 1918 ešte nedošla. Až v novembri tohoto roku objavilo sa vojsko uhorskej rozpadajúcej sa armády v Jaklovciach a susedných Margecanoch. Bola to menšia posádka počítajúca asi 150 – 250 mužov v jednej obci. Jej úlohou bolo asi zabrániť odtrhnutie nášho kraja od Uhorska. Chovanie sa vojakov bolo chladné až mrazivé, ich vzhľad zamrúčený. Deti utekali do dvorov, keď sa stráž prechádzala cestou. Pušky na pleciah a v nich nasadené bodáky, ktoré sa tuho leskly na zimnom slnci. Pohľad na ne bol neprijemne vzrušujúci. Čo keby boli ešte krvou zbarvené? Hrôzu vojny mal človek pred očami, keď si primyslel stony umierajúcich otcov, ktorí boli pri utoku tými dlhočiznými bodákmi prebodnutí.

Maďarskí títo vojaci ani neodzdravili školákom, ktorí sborove odriekali svoje : „Diesútassék a Jézus Krisztus“ idúc zo školy.

Ešte sa totiž v miestnej dvojtriednej rím. kat. ľudovej škole ďalej učilo po maďarsky a v maďarskom duchu. Až pred Vianocami učiteľia : Dezider Bánay (Branuška neskoršie, mal totižto pomadarčené meno) a Margita Csigyová oznámili žiakom aby maďarské učebnice doma nechávali a do školy nosievali len slovenské, ktorými boli jedine katechizmus a biblia.

Vojsko bolo umiestnené po dvoch – troch chlapoch vo väčších, ľuďmi nepreplnených domoch. Mali kone, kuchyne, guľomety i najväčšiu hrúzu vyvolávajúce kanóny. Tie však nebolo vidieť, lebo boli zakopané na strategicky dôležitejších vrškoch napr. na Hôrke nad Bránavkou a na Velčej Hôrke a obrátené boli na železnicu. K ním chodievala sa striedajúca stráž, ktorá veru nemala veľkej práce, keďže nepriateľa nebolo vidieť a veľmi málo o ňom počuť. Mala iba azda jednu prácu, odháňať najsmelších šarvancov, ktorí boli hnaní zvedavosťou uzrieť zakopané delá, ale nezreli ich. Škaredé zamondokovanie a puška obrátená strážou proti chlapcom ako k výstrelu dodali im zajačie nohy a búchanie srdc. Fúzatí maďari neznali žartov. Večer vonku sa nik neukazoval, devy ani vodne. S nimi sa nik nestýkal. Bola tu i prekážka, naši Jaklovčania málo alebo vôbec neovládali maďarčinu a tí, ktorí po maďarsky vedeli – otcovia – boli ešte na frontách.

Tak sa priblížili Vianoce r.1918. Železničari a nepočetni cestujúci donášali zprávy : „Idú česi, už sú v Iglove“ (Spišská Nová Ves), a Česi prišli. Bolo to 27.decembra 1918. Okolo 6 hodín nám dedinou rozliehali sa výstrely z pušiek. Vonku tma. Dnu strach a neistota. Vonku i dnu bol poplach. Maďari skákali z postelí a fujzdili. Mnohí stíhnuť obliecť len mantel na nočnú bielizeň. Veľa ich bolo najdených v posteliach a zajatých. Rozvidnievalo sa. Do domov vstupovali vojaci s otázkou : „Nejsou tady Maďari?“. Zostrašení Jaklovčania sotva porozumeli prvej vete českej, ktorú v živote počuli. Keď porozumeli, konečne odpovedali, že Maďari boli, ale zutekali. Neverili. Začali prehliadku v staviskách. Po prehliadke dom vyzeral ako po rabovačke. Z postelí shádzali periny a vyhádzali slamu, z truhiel šatstvo. Na pôjdoch a šopách, stodolách a stajniach pchali bodáky do každého snopa slamy, do každej kôpky sena a lístia. Povypúšťali zo stajní ovce, z chlievikov prasatá, z kurincov drôbež. Zvuky splašenej zveri, nárek obyvateľov, k tomu praskot výstrelov a má človek predstavu o štátnom prevrate v Jaklovciach. Bol rušný.

Maďari však neboli ani v snopoch, ani v chlievikoch. Boli už preč. Utekali veľmi. O deň, o dva obyvatelia ponachodili v snehu bakanče. Za bakančou boli v snehu stopy bosých nôh, tu a tam zbarvené na červeno, bosá noha sa totiž poranila o ostrý ľad a krvácala. Nezašnúrované bakanče ľahko spadly z bosých nôh. V spechu išlo o život a nebolo teda času na obliekanie a obutie bakančí.

Okolo 8 hod. ráno boli Jaklovce čisté od vojska maďarského. Zahrmeli 3 výstrely z dela „osmičky“. Dopadli na Branky do lesov nad Roľovou Hutou. Výstrely mali dodať utekajúcim poslednú dávku strachu. A vraj jej dodali v plnej miere. Obyvatelia Roľovej Huty rozprávali, že razom prihrnuli sa toľko utekajúcich Maďarov peších i jazdcov, že sa nevmetili do tunela, nestačil ich pojať.

Ako vtiahli Česi do Jakloviec? Mali obsadenú Spišskú Novú Ves, Švedlár a kraj blížšie k nám až po Krompachy a snáď Kluknavu. Z večera 26.decembra 1918, dali sa vrchami cez Žakarovce do Jakloviec. Stráž Maďarov odzbrojili a zajali ešte pred

vchodom do dediny. Nič netušiacich prekvapili v posteliach. Niekoľko vystrelov vohnali do sŕdc strach a zmätok. Tma bránila im prehliadnúť sílu a počet utočiacich Čechov.

Podľa pravidla „utekať je hamba, ale užitočné“ konali si i oni. Ktorí mali tuhšie sny a menej šťastia, boli zajatí. Nepadol žiaden. Boli len ľahšie ranení. To je div. Guľomet u zástavky vlakov dlho sa ozýval svojím rýchlym štekotom : ta-ta. Guľky hvíždali, orýpavali maltu múrov zanechávajúc jamky ale krvi tieklo málo.

Korist' Čechov bola veľká, temer všetko čo Maďari mali, kone i s postrojmi, vozy so zbraňou, zásobami i kanóny. Chlapci chodievali na tie miesta, kde boly zakopané ale žiaľ našli len jamy po nich. Toho najväčšmi ľutovali. Ej, akoby sa bolo zišlo také delo ku kravám v lete. To by boli hry. Zato im zostali vystrielané náboje („hinyle“, po našom) ktorých si nasbierali veľké zásoby. Najväčším boháčom medzi mladými Jaklovčanmi bol ten, kto sa vedel pochlúbiť najväčším číslom uschovaných nábojov. Tento útok Čechov bol asi na pokyn Šrobárovho ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska podniknutý. Nasledovalo kludnejšie žitie. Vracali sa otcovia z fronty. Nie však všetci. Plakali vdovy i siroty. Teraz by nebolo ťažke ešte zistiť počet vo svetovej vojne padlých Jaklovčanov, je ich asi štyricať.

Komunistický vpád

Dňa 8. júna 1919 vtrhli maďarskí komunisti na naše územie. Na našom okolí obsadili Jaklovce, Margecany a údolie až do Mníška. Švedlár už nebol obsadený. Boje medzi našim vojskom a maďarským sa odohrávali vo Folkmári, Margecanoch a Roľovej Hute. Obeťou tých bojov z našej strany boli dvaja vojaci, pochovaní na Margecanskom hrobitove. Komunisti padlých svojích vzali so sebou, v počte asi osem. Počas pobytu rekvirovali, čo tam mohli. Platili za všetko bezcennými bankovkami, horibilné obnosy. Za jednu hus dali 100 – 200 Kč. Údolie naše mali obsadné asi týždeň. Po rozkaze diktátora maďarského poretariatu Bélu Khuna sa odtiaľ odtiahli. Bolo ich tu asi 200 – 300 vojakov (30. peší pluk) Hlavný štáb mali umiestnený v kaštieli Csákyho, ktorý utiekol do Tatier. Volal sa Karolom Csákym, bol ministrom vojny počas svetovej války v býv. Uhorsku. Po odtiahnutí kom. vojska údolie toto bolo znovu obsadené našim vojskom /italskými legionármi/.

Rok 1934

Odvod

Dňa 16.IV.1934, pri pravidelnom odvode v Gelnici z Jakloviec boli uznaní schopnými k činnej službe: Jozef Adrašovský, Ján Matis, Adam Kaľavský, Imrich Jakubišín, Vojtech Šandi. Všetkých odvodu zúčastnených bolo 21. Bol to ročník 1912.

Osievanie

V tunajšej obci bol zistených osevných plôch 791 jut. ozimnej pšenice, 57 jutár žita,

140 jutár jačmeňa, 158 jut. ovsu, 117 jut. zemiakov, 250 jut. ďateliny, 49 jut. konopí. 4 jut. ľanu, 2 jut. ranných zemiakov, 12 jut. vikví.

Epidemia

V mesiaci októbri medzi malými neškopolovinnými deťmi šíril sa divý kašeľ a záškrt. Na divý kašeľ umrelo 1 dieťa, na záškrt nik.

Na nariadenie okresného úradu v Gelnici bolo prevedené nepovinné očkovanie (infekcie) proti záškrtu. Prihlásilo sa 25 detí vo veku 6 – 11 rokov, 8 nižšie-6ročných. Očkovaní boli u obv. lekára v Margecanoch. Každý očkovanec platil 5 Kč., za 3 injekcie. Injekcie snášali bez bolesti a všetkých následkov. V novembri sa vyskytnul 1 prípad brušného týfu.

Politické rozvrstvenie

Dňa 27.X. 1929 konaly sa voľby do národného zhromaždenia. Pri voľbe do poslaneckej snemovne odovzdaných bolo v obci 482 platných hlasov, z ktorých agrárna strana obdržala 72, sociálni demokrati 37, národní demokrati 11, komunisti 155, ľudáci, hlinkovci 173. Lídaci, mičúrovci 1, kresť. socialisti 6, židia 5 hlasov. Pri voľbe do senátu odovzdaných bolo 383 hlasov. platných z týchto agrárnici dostali 59, nár. socialisti 10, socialní demokrati 30, nár. demokrati 10, komunisti 119, ľudáci hlinkovci 142, ľudaci mičúráci 1, kresť. socialisti 8, židia 1. Dňa 27. sept. konaly sa voľby do okresov a obcí.

Po prevedení volieb dostali sa do obecného zástupiteľstva a do obecného výboru nasledujúci členovia: za komunistickú stranu Matej Nalevanko, Jozef Kavulič, Jozef Uličný, František Najvirth, Juraj Nalevanko, Juraj Jusko, Imrich Uličný. Za ľudovú hlinkovú: Michal Macko, Jakub Pribičko, Jakub Varga, Štefan Kandra, Jozef Jusko. Za soc. dem. Stranu: Ján Šima, Imrich Guspan, Jozef Keruľ. Za agrárnu stranu: Juraj Papcún, Štefan Kočík. Za národ. dem. stranu, Michal Humeniarsky.

Za starostu obce bol zvolený zo strany komunistickej Jozef Uličný zo Sašinka. č.d. 23. Na základe zmocňovacieho zákona bol tejto funkcie sprostý. Dôčasným vedením starostenstva obce bol poverený Jozef Jusko, robotník zo strany ľudovej. Na základe voľby obecného výboru dňa 1.IV. 1934 bol zvolený za starostu obce Juraj Papcún Dzuríkov zo strany agrárnej.

Stavby

Nové domy vystavili Ján Hudák, Jozef Jalč, Ján Kandra, Emil Engel, vd. Maria Macková rod. Kaľavská zvaná Uhliarova, Ján Uličný, Ján Mitřík (Klín), Ján Eliaš (prístavba) Michal Rusinko. Imrich Guspan, Frant. Najvirth (1930).

Prirážky

Obecná prirážka činila k dani čínžovej 250%, okresná prirážka k čínžovej dani 200%, k ostatným 250%, krajinská 160%. Fond chudobných v obci mal 7.423.15 Kč

prijmu a 1.412 Kč, výdavku. Školská daň na miestnu kat. školu činila 12.000 Kč. Školská stolica prijala 3.400 Kč. Občania daň túto vo väčšine neplatia.

Osveta

Divadelné predstavenia sa konajú každoročne. Prednášky poučné, zábavné takmer mesačne. Je založený krúžok ochotníkov, spevokol ,na škole dorast Čslov. Červ. Kríža, 39. sbor. Slovenskej Ligy, ktorý po zreorganizovaní mal 49 členov. Založil sa i miestny skauting. V obci funguje osvetová komisia, knižničná rada. Podrobnejší program o osvetovej práci vid'.króniku miestnej školy.

Hasičstvo

Hasičský zbor povinný bol v obci založený r. 1900, tehdajšiu uč. Juliusom Kovalčíkom a tun. roľníkom Jánom Uličným. Tento posledný zúčastnil sa i dvacaťmesačného kurzu hasičského v Budapešti. Tento sbor fungoval až do svetovej vojny. Počas vojny všetko ostalo visieť. Po prevrate sbor tento sa zreorganizoval až do r. 1923 ako povinný sbor pod vedením učiteľa Juliusa Rozmanna, vedúceho filiálky miestneho potravného družstva. Tento veliteľ r. 1923 odišiel do Gelnice, kde vyššie okresného úradu si otvoril samostatný obchod. Po jeho odchode povinný sbor hasičský bol zrušený a utvorený dobrovoľný hasičský sbor. V r. 1924 stal sa veliteľom Anton Barborič, obchodník a hostinský, nám veliteľom Ján Šima robotník. Počet mužstva činil 27 mužov.

Životopis veliteľa dobr. has. sboru

Anton Barborič, narodil sa dňa 1. jan. 1900 v Jaklovciach. Ľudovú školu skončil v Jaklovciach na r kat. ľud. škole. R. 1913 odišiel do Spišského Podhradia, k tam mäsiarskému majstrovi Karolovi Čurmannovi (prastulý vyrábateľ spišských udenín, párok atď.) kde sa vyúčil za mäsiara. Po vyučení pracoval ešte rok u býv. majstra, potom prešiel do Košíc k známemu veľkovyrábateľovi udenín Frenndfeldovi. Dňa 6. februára 1918 bol odvedený a narukoval k 9. domobraneckému pluku v Košiciach. Po výcviku bol poslaný na front italský k Piave. Po prevrate vrátil sa roku 1919 stal sa obchodovedúcim miestneho potravného družstva. R. 1920 sa oženil a vzal do prenájmu od spolumajiteľov Ján Chovanec a spol. miestnosť hostinskú a tak sa stal prvým kresťanským samostatným obchodníkom v obci. Je človekom osvetovej a národnej práci ochotný a obetavý človek. Je pokladníkom 39. oboru Slov. Ligy. Je vzdelaný, hovorí slov. nemecký a maďarský. Pod jeho vedením život sboru hasičského rozkvitol. Cvičenie mužstva sa prevádza vzorne. Sbor tento vyhráva cenu za cenami. Prvú cenu vydobyli za vzornú cvičbu v Krompachoch dňa 19.IX.1926, druhú v Košiciach dňa 15.V. 1927. Tretiu v Rychnave na závodoch vo forme cenného strieborného kalicha dňa 19.VII. 1931. Potom strieborný veniec v Krompachoch dňa 21.VIII.1932.Dňa 3.IX.1933 v Krompachoch strieborný kalich a diplom.

Terajšími funkcionármi sú veliteľ Anton Barborič, námestný veliteľ Jozef Kavulič, tajomník Štefan Mitrik, pokladník Ján Eliaš, veliteľ čaty Ján Šima, strojník Michal Baluch. Počet mužstva činí 22. Na cvičenie chodievajú v mesiacoch letných od mája do októbra, tri nedele ráno od 5-tej. do 7 mej, štvrtú nedeľu popoludní. V zime sú zase prednášky a školy.

Hasičská buda stojí Na výhone. Je z dreva. Vystavaná bola r. 1914. V ňom majú umiestnené dve striekačky. Jedna dvojkolesová, jedna štyrkolesová, 22 prílb., 25 sekeriek s opáskami, 3 bedny povrazov, 21 cvičných blúz. Predmety tie boli zakúpené podporou obce.

Čiapky, slávnostný úbor sami si zadovážili. Hadice 120 m. dobrých, 160 m. upotrebených, 8 vedier na vodu, 1 fakľu, 1 lampáš a 2 trúby.

V roku 1924, mesiaci septembri poslal sbor žiadosť o doplnenie hasičských úborov. Predstavenstvo obce žiadosť sboru zamietlo, s odôvodneným, že nato finančného prostriedku nemá. Veliteľstvo zboru ale vyhlásil ak podpora poskytnutá nebude sbor sa rozpustí - Obecný výbor žiadosti sboru konečne predsa len vyhovel a tak sbor aj naďalej ostal v činnosti.

Sbor zakročil pri požiaroch r. 1924. kedy do domu obyv. Michala Keruľa „Na beachu,“ udrel hrom. Stalo sa to na Svätodušné sviatky. Oheň bol lokalizovaný behom dvoch hodín.

Druhý prípad sa stal r. 1925. pri mlátení zhorela stodola. Patričný pri mlátení fajčil, iskra sa dostala do stala do slamy a nastal požiar. Zhorela stodola neb. Anny Barboričovej, matky veliteľa hasičského. Oheň sbor lokalizoval

Tretí prípad sa stal v Hlítku – kedy manželka a dcéra rob. Jána Petrika podpálili vlastný dom u nádeji, že obdržia poisťné, čo aj dostaly. O pár rokov neskôršie ale sa medzi sebou pohnevaly a dcéra udala matku pre podpalačstvo. Dcéra totižto chcela byť samostatnou gazdinou v dome, matku posadiť do chládku a ostať sama doma (v domnení, že matka ako stará osoba vo väzení zahynie). Matka ale vo vyšetrovacej väzbe vyzradila i spoluúčasť dcérinnú. Obidve dostaly sa do väzenia, pred porotu obvinení z podpalačstva. Boly uznané vinnými, matka dostala 3 roky a dcéra 2 roky. Oheň pritomto požiar bol tiež lokalizovaný.

Štvrtý raz horela búda na píle. Oheň bol ihneď uhasený a takto zachránený milionový majetok správy píly.

V požiarnych prípadoch na okolí ochotou šli na pomoc. Boli vždy medzi prvými. Je pamätihodný požiar v Margecanoch, kedy pri pečení chleba u roľníka a Kerestúra Hudáka chytil sa dom a pritom zhorelo 15 domov. Jaklovský sbor bol prvý ktorý prišiel na pomoc. Bezištne sú vždy na pomoc na to utisnutým, treba aby i občianstvo ich obklúčilo takou láskou a porozumením akou oni sú k občianstvu v ich potrebách.

Vraždy a samovraždy

Samovražda sa stala už dávnejšie i to iba v jednom prípade. Istý Mazúr Šuštiak, notorický pijan sa obesil. Zakopaný bol v novom cmitari do jarku. Od toho času až do dnešného dňa samovražda sa nevyskytla iba u vojska. Zastrelil sa Kandra Palcárov, pre podozrenie z krádeže. Zavrel sa do záchodu a strelil si do úst.

Vraždy sa staly v troch prípadoch. Isté dievča menom Maria Kandrová mala známosť s mládencom Jozefom Almášim. Medzi časom ale dievča sa oľubovalo vydať za iného mládenca menom Ondreja Vargu. V kostole odzneli prvé ohlášky. V tú nedeľu dňa 7. júna 1920, bola usporiadaná tanečná zábava u hostinského Zemplínca. Ondrej Varga na tej zábave tančil s dievčaťom Johanou Jurtinusovou. Nič netušiacemu Vargovi, ale na vraždu pripravený Jozef Almáši vrazil nôž celou silou do srdca. Prebodnutý urobil ešte niekoľko krokov a veľkým kríkom: „Všetko vo mne horí,“ padol a umrel. Vrah pokojne sa vyslovil : „Ale sa mi odľahčilo.“ Ráno ho četníci chytili, priznal sa, dostal 4 roky. Sedel v Levoči a v Leopoldove, tam sa vyučil debnárstvu. Dievča vyšlo do Ameriky. Vrah po vyslobodení sa vrátil, oženil a stal sa tichým robotníkom.

Druhá vražda sa stala pred hostincom Antona Barboriča. Dňa 20. mája 1930 bola znovu tanečná zábava na ktorej sa súčastnil i Štefan Eliáš, vtedy 21 ročný mládenec. Do hostinca prišiel i Imrich Krupár, roľník otca dvoch detí hodne opitý. Vo tme ale z mládenecov ktorýsi hádzal kamene do jch vonku stojacich koňov. Krupár rozdráždene vybehol spytujúc sa, že kto to robí a už aj chytil bích a najbližšie stojaceho Štefana Eliáša začal švíhať po hlave. Ten sa bránil nožom a jedným píchnutím presekol mu hlavnú tepennú žilu na nohe, takže na ceste vykrvácal. Pri pitve bol aj vrah prítomný, zamdleval a plakal. Odsúdený porotou v Levoči sedel 3 roky v Leopoldove. Tam sa vyučil obuvníctvu. Vrátil sa úplne zničený.

Tretia vražda stala sa r. 1913, kedy Juraj Jenča a Ján Kandra z Margecan zavraždili robotníka Vápenky Imricha Keruľa. Stalo sa to v nedeľu o 5 - tej hodine popoludní. Potrestaní boli s tým, že boli okamžite poslaní na front. do zákopov. Príčinou vraždy bol starý hnev pre dievku.

Štvrtá vražda sa stala neďaleko kríža na majeri kde Adolf Schlezinger zabil kolíkom krajčira Percháča zo Sloviniek – známeho to násilníka a planíka obce. Tejto vraždy očitým svedkom bol Štefan Mitrík, odborný uč. na štát.mešt. škole v Gelnici, vtedy ako študent. Zavraždený svojím násilným spôsobom vybil všetky obloky na miestnej synagoge. Patričný chcel ho zato potrestať, udrel ho preto kolíkom po hlave. Dokonal niže synagogy pred domom rob. Jakubišina.

Technické vymoženosti

V obci sú 2 osobné a 1 nákladné auto. Rádioprijmačov 6. Elektrické osvetlenie je zavedené z mlyna. Osvetluje len niektoré budovy. Dodáva stejnomyerný prúd a len od večera do rána. Podnik tento rozšíriť je zahatený zatabulovaním práva Východoelektrárrenskej spoločnosti. Do obvodného notárskeho úradu je zavedený telefon od 15. januára 1934, má účel vyhradne úradný.

Červená skala – Margecany

Táto trať začala sa budovať roku 1932, len povýššie Gelnice. Naše robotníctvo bolo tiež prijaté do práce. R. 1934 bolo prevedené vymieravanie tratí popri rieke Gelnica – Hnilec, k stavbe tohoto roku nedošlo. Začalo sa s prácou medzi Roľovou Hutou a Margecanmi.

Hospodárska kríza

Hospodárska kríza a skrz nej vzniklá nezamestnanosť začala sa prejavovať v obci 1930. Baňské závody obmedzily pozdejšie úplne zastavily prácu. Takto obmedzily, potom zastavily prácu baňské závody v Žakarovciach, Vápenke v Margecanoch, Štátne dráhy v Košiciach, a Píla v Jaklovciach. Následkom čoho bolo robotníctvo zprvu zčiasťky, pozdejšie úplne prepustené. V radoch robotníctva nastalo zdesenie. Nesvedomití buríči využili ťažké polozenie robotníctva, usporiadali demonštračné sprievody na not. a okresný úrad v Gelnici, kde sa domáhali práce, alebo podpory v nezamestnanosti. Pri tom došlo k scénam násilnickým takže četníctvo muselo zakročiť a demonštrujúcich rozohnať.

Nastalo tajné spolčovanie demonštrujúcich v privátnych domoch, obzvlášť v Hlinku. Četníctvo bolo upovedomené, účastníci boli zistení a potrestaní. Začala sa rozdávať podpora v nezamestnanosti. Najprv v peniazoch, potom v potravinách. Pozdejšie podporu dostali len tí, ktorí v čase nezamestnanosti protihodnotu odrobili na verejných prácach – oprava obecných ciest atď. Budovaním Červenoskalskej trati táto tiesnivá situácia sa zmenila.

Náboženský život

Väčšina obyvateľstva je rím. kat. vierovyznania. Je pobožné, počas bohoslužieb kostol je nabitý. Medzi mladšou generáciou sú už mnohí ktorí kostol nenavštevujú a sú privrženými voľnej myšlienky. Hojne sú aj medzi starými typy, čo ruženec mrvia a súčasne sú členmi v neznabožských spolkoch. Môže sa to pripísať na vrúb ich nevedomosti. Mladí, zvlášť mužskí v najnovšej dobe návštevy kostola sa stránia

Pobožnosti sú ranné „roráty“, večerné májová osemďňová pobožnosť k sv. Jánovi Nepomuckému (od 15 – 23 mája). Cez celý október ružencová pobožnosť. Každý prvý piatok v mesiaci pobožnosť k Božskému Srdcu, kedy sa hodne prijíma. Odpusť (kermeš) sa drží v januári v nedeľu po Sv. Antolovi. Je to spojené slávnostnou sv. omšou. Na obed si občania povolajú svojich známych. V lepších časoch večer bývaly tanečné zábavy. Misie boli v r. 1929, vydržovali mnísi „Redemptoristi“ z Hlučina. Účasť na misiách bola obrovská. Po Novom roku je koleda, kedy kňaz s organistom a miništratmi navštívi z dom do domu svojich veriacich, posvätia príbytok, organista za ten čas napíše na dvere trojkrálovú vetu. Veriaci ich zato odmenia konopami a peňažným darom. Je to istý druh žobrania, pre inteligentného človeka až prívelmi ponižujúce. Ofery bývajú na Vianoce, Nový rok, Veľkú noc. na deň sv. Antola a na Sv. Ducha. Ofery nasbierané peniaze tieto sa rozdelia na 3 čiastky, 2 tretiny vezme si kňaz a 1 tretina prípadne kantorovi. Sosyp dostáva len kňaz. Obrobky, povinné práce v obci nie sú. Štola sa riadi podľa finančnej situácie ľudu. Organistovým dochodkom bolo ešte i pečenie oblátok, čo znamenal pre kantora dosť slušný príjem ročne. Pečenie toto sa vstahovalo na celú farnosť a znamenal pre kantora ročný 600 – 800 korunový príjem, lebo veriaci oblátky tie odkupujú za hotové peniaze 5 kusov za korunu. Pre farárovú potrebu oblátky sa napiekli, ale za lacný groš sa kupujú od mníšiek u Rožňave. Právo piecť oblátky farár uč. Bramuškov poprel. a odohal svojej

sesternice, ktorá sa dochodku toho šatí. Takisto dostával učiteľ z každého krstu po korune i to mu bolo vzaté. Krstov do roka z celej farnosti je veľmi mnoho. Užívanie školského lesa tiež mu bolo odobraté s odôvodnením, že vraj miesto toho dostáva drevo 2 vozov ročne, čo ale neobstane, pretože predošli učiteľia tak tú dotáciu ako aj užívanie lesa mali. Je to výsledok blahodarnej práce kurátora Michala Družbackého.

Oslava 10 ročná

Oslava desaťročného trvania nášho štátu bolo oslavované okázalým spôsobom. Podrobný program je opísaný v krónike školskej. Vtedy boli zasadené aj lípy slobody na Výhone v záhradke dreveným plotom ohradenej.

Rozmerávanie pôdy

V roku 1933 boli vyslaní do obce inžinieri a zememeriči od katastrálneho úradu v Košiciach, ktorí rozmerali pôdu tunajšieho chotáru. Pri rozmerávaní pôdy došlo k mnohým zvadám a k súdnym zákrokom. Po vyhotovení katastrálnej mapy, prišla vložkárska komisia (dvaja úradníci), ktorá rozmeranú pôdu zaknihuje

Bane

V dobe hospodárskej krízy občania hľadali všemožným spôsobom odpomôcť v nezamestnanosti. Túto náladu využila nemecká priemyselná spoločnosť, ktorá kutacie práva si zaistila na pozemkoch takzvanej „Bohovej doliny,“ kde aj otvorila asbestovú baňu. Baňa táto bola len otvorená, v nej sa ale nepracuje. Spoločnosť táto mala a má ťažkosti so správcom Vápenky Tiborom Žitkovským, ktorý kutacie právo zaistil od občanov z domu do domu chodiac, vlastnými podpismi občanov. V tejto práci na pomoci mu boli býv. úr. okresného úradu Přada a býv. pozemk.kníhvedúci Hus. Vznikla z toho veľká pravota, ktorú občania prehrali.

Ceny

V roku 1933 platili sa za 1kg zemiakov 28 – 30 halierov, hovädzie mäso 1kg 8 Kč, sviňské 10 Kč, baranie 6 Kč, telacie 8 Kč, masť 6 – 9 – 14 Kč, maslo 12 – 16 Kč, salám 24 – 35 – 40 Kč, mlieko 1 Kč liter, cibuľa 1kg 2 Kč, cukor 5.40 Kč, jablčká 1 -3 Kč, oriešky 16 Kč 1kg, vajce 3 kusy za 1 Kč, pšenica 140 Kč, žito 110 Kč, jačmeň 50-60 Kč. Hus 14 – 18 Kč, kačica 10 Kč. Za lekársku návštevu sa platilo 20 Kč, robotník mal na hodinu 1.60 – 2.40 Kč, žena denne 8 – 10 Kč.

Počasia

Počasia v r. 1934 bolo abnormálne teplé a vlhké. Na Nový rok bol odmäk, potom nastala ľadovica a záveje. V noci boli silné mrazy a napadol veľký sneh, ktorý zaťažoval dopravu. Zima trvala dlho, ešte aj koncom apríla snežilo. Jarné práce boli veľmi opozdené, májové noci studené, takže vegetácia rastlínstva sa oneskorila. Leto

bolo mokré nie príliš teplé čo ale vegetácii rastlinstva bolo veľmi prajné. Obilie krásne dorástalo, len pred dozretím napadla pleseň obilia, ktorá mnohým zničila úrodu úplne. Jarina bola od plesní ušetrená. Úroda zemiakov bola slabá, krmíva priemerná. Búrky boli prudké sprevádzané hromobitím bez ľadovca. Žitá začali hodne oneskorene kosiť, o 2 – 3 týždne pozdejšie než inokedy. Úroda ovocia bola slabá, dozrievanie o mesiac oneskorené. Jeseň skoro nastala. Podzimná orba sa konala v októbri, taktiež vykopanie zemiakov. Už začiatkom októbra nastaly chladné, mrazivé dni a noci a pred prvým novembrom napadol prvý sneh.